

A bírálóbizottság értékelése

A jelölt tézisei pontosan tükrözik a disszertációban kifejtett kérdéskör megállapításait, melyek új tudományos eredményeket mutatnak a frazeológia nyelvi-nyelvtörténeti szempontú kutatásában.

A bizottság a téziseket elfogadja.

Az utóbbi időkből jelentősen fellendült Magyarországon a szólás- és közmondás-, illetve a frazémakutatás, ami jól igazolja azt, hogy a frazeológia területén bőven van még kutatandó terület, téma. Ennek a területnek Forgács Tamás az egyik jeles művelője. Terjedelmes értekezése – melyben korábbi munkáinak eredményeit is felhasználta – új lapot nyit a magyar frazeológiai kutatásban. Hatalmas frazeológiai anyag részletes elemzésén keresztül mutatja be azt az összetett folyamatot, amelyet a frazémák kialakulása, változása és számos esetben eltűnése jelent. Főleg a magyarországi kutatásokban eddig nagyobb hangsúlyt kapott a művelődéstörténeti szempont, mint a nyelvi változások vizsgálata. A jelölt a disszertációjával arra törekszik, hogy az eddigieknél nagyobb figyelem forduljon az állandósult szókapcsolatok keletkezésének és változásának kérdésköre felé, s hogy történeti megközelítésük a korábbi évtizedek keletkezéstörténeti kérdéseket és a motiváltságot a középpontba helyező leírásai helyett (vagy mellett) egyre inkább ezeknek a szóképzési egységeknek a nyelvi, illetve nyelvtörténeti szempontokat előtérbe helyező vizsgálatát jelentse. A frazémák nyelvészeti vizsgálata elsősorban abból áll, hogy a szerző megvizsgálja azok kialakulásának formai és jelentéstani jellemzőit, a kialakult frazémák formai és jelentéstani változásainak rendszerszerű tulajdonságait és azokat a nyelvi és nem nyelvi okokat, amelyek bizonyos frazémák háttérbe szorulásához vagy teljes kihalásához vezettek, pl. *tört vet valakinek* 'törbe csal', *nyilat vetnek* 'sorsolnak' stb. A frazémák keletkezésével kapcsolatban a szerző helyesen mutat rá arra, hogy a jelentés megváltozása elsősorban a valenciaviszonyok, vagyis a szókapcsolatot irányító fő elemek viszonyának megváltozásában jelentkezik. Az alaki rögzülést tekintve pedig fontos jelenség például a névelőhasználat megváltozása, a birtokviszony felbomlása és a szórend rögzülése.

A jelölt tanulságos fejezetben tárja elénk azokat a módszertani nehézségeket, amelyekkel a történeti frazeológia kutatóinak meg kell küzdenie, és e nehézségekre konkrét megoldásokat is javasol. Ezek közé tartozik a kutató anyanyelvi, nyelvtörténeti kompetenciája, frazeológiai ismerete, a kommunikációs szituációk sajátosságai, páros formulák megléte, morfológiai, szemantikai, valamint szövegfordításokon alapuló bizonyítékok.

Forgács Tamás német szakosként a széles körű német szakirodalomban és példaanyagban is igen tájékozott, így megjegyzéseivel esetenként a német frazémakutatáshoz is hozzászólt. Kutatása azonban ennél szélesebb, valójában Európa-központú, így egy fajta általános mintázat kialakításához is hozzájárulhat.

Az értekezés biztos módszertani megközelítésen, önálló kutatásokon, alapos nyelvtörténeti, etimológiai mikroelemzéseken alapul, hiánypótló és modern megközelítésű munka. Forgács Tamás sikeresen teljesíti a maga elé kitűzött célt, és ezzel létrehozza a történeti frazeológia tanulmányozásának egy új, a kortárs nyelvtudomány elismert irányzataival összhangban levő tudományos modelljét. Munkájában úttörő módon kombinálja a valenciaelméletet és a korpuszalapú frazémaelemzést. Helyesen veszi észre, hogy a frazémák kialakulása alapvetően a konkrétól az absztrakt jelentés irányában mutat, és hogy a metaforizáció folyamata kulcsfontosságú szerepet játszik a legtipikusabb frazémák létrejöttében.